

Da li su nam mladi prioritet, i zašto nisu?

Autorka: **Bojana Jevtović**, Fondacija Ana i Vlade Divac

Uvod

Teorija i veliki broj istraživanja ukazuju da intervencije i mere podrške usmerene na mlade mogu u kratkom vremenskom roku doprineti njihovom **poboljšanju zdravlja, smanjenju siromaštva i obezbeđivanja sveobuhvatne koristi mladih osoba društvu u kom žive.**

Rezultati se postižu čak i sa relativno skromnim programima ulaganja. Takođe, u zemljama u kojima se nedovoljno ulaže u decu i njihov razvoj u ranijem periodu, ulaganja u mlade mogu pružiti priliku da se nedostatak ove podrške nadoknadi kasnije u oblasti ulaganja u ljudski kapital.

Značaj ulaganja u mlade je prepoznato kao jedan od vodećih prioriteta Evropske unije. Evropske institucije i njihove države članice, kao i organizacije civilnog društva, više puta su naglašavale važnost učešća mladih u podsticanju aktivnog građanstva mladih, jačanju njihove integracije i uključivanja i jačanju njihovog doprinosa razvoju demokratije.

Aktivno učešće mladih u donošenju odluka i aktivnostima na svim nivoima, od suštinskog je značaja za izgradnju demokratičnijih, inkluzivnijih i prosperitetnijih društava. **Mladi nisu „žrtve“ ili „problemi“ kako se često tvrdi, već raznoliki i ključni akteri demokratije.**

Važnost unapređivanja položaja mladih prepoznata je u **Strategiji Evropske unije za mlade 2019-2027.**¹

Nova strategija teži da:

- ohrabri i pomogne mladima da postanu aktivni, autonomni i sposobni građani i građanke;
- poboljša politike u svim sektorima od važnosti za mlade;
- stvori jednake prilike za sve mlade;
- doprinese iskorenjivanju siromaštva među mladima i svim formama diskriminacije.

Evropa ne može da priušti rasipanje talenata, socijalnu isključenost ili nezainteresovanost među mladima. Mladi, ne samo da bi trebalo sami da kroje svoj život, nego bi trebalo da doprinese i pozitivnim promenama u društvu.

Strategija Evropske unije za mlade 2019 – 2027

Agenda za održivi razvoj do 2030. godine² takođe prepoznaje aktivnu ulogu mladih kao „ključnih nosioca promena“. Više od jedne trećine ciljeva održivog razvoja se eksplicitno ili implicitno odnosi na mlade ljude, sa fokusom na njihovo osnaživanje, učešće i / ili blagostanje.

Nevezano za to što tradicionalni, konvencionalni oblici demokratskog angažovanja mladima u određenoj meri nisu bliski, upravo su mladi ljudi bili ključni nosioci promene i okosnica skoro svih političkih i građanskih pokreta tokom poslednje decenije u svetu. Ne treba podsećati da su neki od ovih pokreta doveli do prilično radikalnih političkih promena u zemljama u kojima su se dešavali. Međutim, zemlje u tranziciji i sa vrlo ograničenim finansijskim resursima, u velikoj meri ne prepoznaju koliko je važno da mladi budu aktivno uključeni i koliko to može doprineti razvoju nacionalne ekonomije, društva i demokratije. Ovakve zemlje odvajaju nedovoljno budžetskih sredstava za programe koji bi osnažili mlade i doprineli njihovom aktivnom uključivanju u sve sfere društva.

Republika Srbija jeste među prvim zemljama u regionu Zapadnog Balkana uvela sistemsku brigu za mlade kroz osnivanje Ministarstva omladine i sporta 2007. godine, usvajanje prve Nacionalne strategije za mlade 2008. godine i usvajanje Zakona o mladima 2011. godine. U narednim godinama uloženi su i veliki napor u razvoj institucionalne podrške kroz osnivanje lokalnih kancelarija za mlade i saveta za mlade. Međutim, ono što zabrinjava jeste da se mladi u Srbiji i danas targetiraju kao ugrožena kategorija.

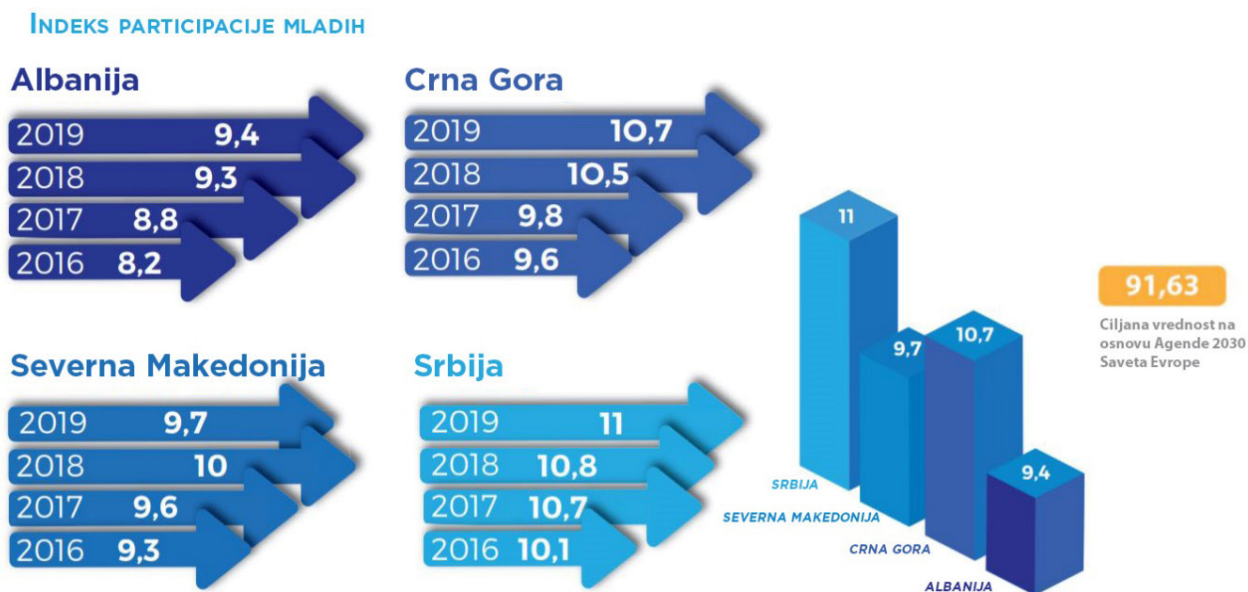
Indeks participacije mladih za Zapadni Balkan i Tursku

Indeks participacije mladih za Zapadni Balkan i Tursku³, je jedinstveni mehanizam za merenje participacije mladih u oblastima ekonomske, političke i socijalne participacije. Indeks je uspostavljen 2016. godine kako bi se osiguralo veće učešće mladih u Albaniji, Severnoj Makedoniji, Crnoj Gori, Srbiji i Turskoj. Svrha ovog godišnjeg monitoring izveštaja je dati pregled političkog, socijalnog i ekonomskog učešća mladih u Albaniji, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj kroz jedinstveni skup indikatora.

Poslednje merenje ovog Indeksa za 2019. godinu ukazuje na izrazito nizak nivo participacije mladih na Zapadnom Balkanu, kao i na vrlo mali napredak u poslednje četiri godine.

Prema dostupnim podacima, Indeks participacije mladih u Srbiji iznosi 11, što je daleko niže od 91,63, definisane ciljane vrednosti definisane na osnovu Agende 2030 Saveta Evrope. Nažalost, situacija i u ostalim državama je slična kao i u Srbiji.

Grafikon u nastavku pokazuje uporedne vrednosti Indeksa participacije mladih za zemlje Zapadnog Balkana:

Merenje indeksa u zemljama na grafikonu iznad pokazuje blag porast, ali se položaj mladih u poslednje četiri godine u realnosti nije poboljšao. Gledajući na primeru Srbije koja u odnosu na ostale zemlje regiona ima najviše vrednosti ovog Indeksa, napredak je za prethodne četiri godi-

ne bio nedovoljan i iznosi tek malo više od 0,1% u odnosu na ciljanu vrednost od 91,63. Imajući u vidu da je period od četiri godine optimalan period za kreiranje i sprovođenje određenih mera, **ovakav tempo napretka ne uliva poverenje da će se značajnije i konkretnije promene desiti u nekom doglednom periodu.**

Politička participacija mladih

Ono što je jedan od najvećih izazova u ovoj oblasti jeste činjenica da mladi pretežno navode da su nezainteresovani za politiku u smislu učešća u društveno-političkim dešavanjima. Prema istraživanju o položaju i potrebama mladih u Srbiji (2020), oko 7% mladih navodi da je zainteresovano ili veoma zainteresovano za aktivno učešće u društveno-političkim dešavanjima, a oko 15% njih tvrdi da je zainteresovano da se informiše o tome.

Indeks participacije mladih ukazuje da među ministrima nema osoba koje su mlađe od 30 godina, da je svega 5% mladih izabrano na pozicijama zamenika ministara, dok je procenat onih koji su izabrani na poziciji gradonačelnika svega 0.6%.

Takođe, veoma nizak broj mladih se angažuje povodom političkih pitanja na internetu, potpisuje peticije ili učestvuje u protestima. Istraživanja pokazuju da veliki broj mladih izražava **nezainteresovanost za učešće u političkim procesima**, ali pored toga i nepoverenje prema institucijama, načinima na koji se vodi računa o interesima mladih i mogućnosti da doprinesu promenama.

13,5% mladih u Srbiji navodi da je učestvovalo u nekoj onlajn peticiji, dok je 12% njih učestvovalo u demonstracijama.⁴

Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji 2020

Važno je istaći da su pojedine kategorije mladih ljudi pod većim rizikom da budu isključene iz političkih procesa, i da tako ne učestvuju u procesima donošenja odluka i pitanjima koja ih se tiču.

Istraživanja koja pokrivaju zemlje Zapadnog Balkana i Turske pokazuju da mladi iz domaćinstava slabijeg finansijskog stanja, kao i mladi koji ne žive u urbanim sredinama – **ređe glasaju ili na neki drugi način učestvuju u društveno-političkim procesima**. Slična je situacija i sa mladima nižeg stepena obrazovanja, a zabeleženo je da se mladi ljudi koji nisu zaposleni takođe manje politički angažuju na bilo koji način.⁵

---

4 <https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/09/Alternativni-izves%CC%8Ctaj-o-polo%CC%8Caju-i-potrebama-mladih-u-RS-2020.pdf>

5 Kako do većeg učešća mladih u političkim procesima?, Aleksandra Đurović, Mreža Omladinski hub Zapadnog Balkana i Turske, 2021

Upravo politička isključenost, nepoverenje u institucije i osećaj da svojim zalaganjem nije moguće napraviti promenu u društvu su među uzrocima nezadovoljstva i razlozima za **napuštanje svoje matične zemlje i odlaska u inostranstvo u potrazi za boljim uslovima života**.

Podaci pokazuju da 54% mladih želi da napusti Srbiju, dok se samo 12% usaglasilo sa stavom da bi ostalo da trajno boravi u svojoj zemlji jer u njoj mogu „živeti pristojno“⁶. Čak 80% mladih ne bi savetovalo svoje prijatelje da se vrate u Srbiju iz inostranstva⁷. Prema procenama Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), iz Srbije u zemlje članice OECD **u proseku godišnje emigrira oko 49.000 ljudi**. U ovaj broj spadaju sva lica koja napuštaju zemlju pa i ona koja se školuju u inostranstvu ili su na privremenom radu⁸.

Emigracija mladih nije samo društveni problem, već ostavlja i značajne ekonomske posledice. Istraživanje „**Troškovi emigracije mladih u Srbiji**“ pokazuje da ukupni troškovi obrazovanja mladih koji u toku jedne godine napuste Srbiju iznose od 960 miliona do 1,2 milijarde evra - u zavisnosti od nivoa obrazovanja⁹.

Mladi i ekonomska participacija

Pitanje pronalaska i zadržavanje posla je, sasvim očekivano, jedan od glavnih izazova koji mladi prepoznaju bez obzira na to u kojoj su zemlji. Istraživanja pokazuju da mladi u velikoj meri insistiraju na **principima dostojanstvenog rada**¹⁰ - što podrazumeva postojanje jednakih prilika za dobijanje produktivnog i pristojno plaćenog posla, sigurnost radnog mesta kao i socijalnu i zdravstvenu zaštitu.

Index participacije mladih za Srbiju ukazuje da postoji trend smanjenja stope nezaposlenosti mladih (29,8% u 2016. u odnosu na 21,5% u 2019. godini), što jeste ohrabrujući podatak, ali nismo u prilici da u potpunosti razumemo faktore koji su ovome doprineli. Nije jasno da li su smanjenju nezaposlenosti mladih doprinele konkretne mere podrške (promena regulative, direktne subvencije za povećanje zaposlenosti), strane ili ostale investicije, promene u načinu obračuna stope nezaposlenosti ili visoka stopa migracije mladih.

Index dalje ukazuje da posebno zabrinjava dugoročna nezaposlenost mladih, udeo nezaposlenih mladih ljudi koji su bez posla najmanje 12 meseci u kontinuitetu, i visoka NEET stopa mladih. Prema dostupnim podacima, čak **10% nezaposlenih mladih u Srbiji je dugotrajno nezaposleno**, što je skoro tri puta više od proseka za Evropsku uniju koji iznosi 3,4%. Dok **svaka peta mlada osoba nije zaposlena i nije u sistemu obrazovanja ili obuka** (NEET stopa).

6 <https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/03/Mladi-u-medijskom-ogledalu-2020-FINAL.pdf>

7 <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/05/WFD-Serbia-Istraz%CC%8Civanje-i-analiza-Odlazak-mladih-i-nepoverenje-u-politiku-2020.pdf>

8 https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2018_migr_outlook-2018-en#page3

9 <https://iri.rs/institut/troskovi-emigracije-mladih-u-srbiji/>

10 <https://www.ilo.org/global/topics/decent-work/lang-en/index.htm>

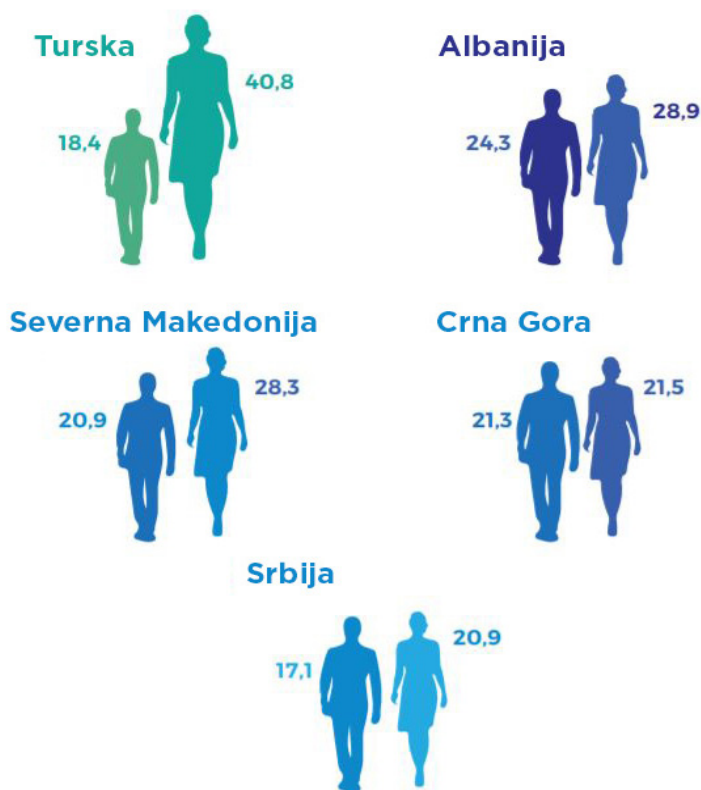

Mladi koji nisu zaposleni i nisu u sistemu obrazovanja ili obuka - sastavni su deo tzv. NEET stope. NEET je skraćenica za "Not in Education, Employment, or Training" - Cilj NEET koncepta je šire razumevanje ranjivog položaja u kom se mladi nalaze i bolje praćenje problema u vezi sa njihovim pristupom tržištu rada.

Grafikon u nastavku prikazuje uporednu NEET stopu mladih za zemlje Zapadnog Balkana i Tursku prema polu?¹¹

UPOREDNA NEET STOPA ZA MLADE MUŠKARCE I MLADE ŽENE

Srbija u poslednje četiri godine beleži kontinuirani trend smanjenja NEET stope (broja mladih koji nemaju posao i nisu u sistemu obrazovanja i obuka). Samo smanjenje ovog pokazatelja ne znači mnogo, jer ne postoji razumevanje šta ovome doprinosi, a posebno zabrinjava visoka stopa mladih ljudi koji nemaju posao niti bilo kakav pristup obukama, formalnom i/ili neformalnom sistemu obrazovanja. Ovo je **posebno osetljiva kategorija mladih ljudi kojima su ograničene mogućnosti učenja i usavršavanja - što im dodatno otežava pristup tržištu rada.**

Detaljnija analiza podataka za Srbiju pokazuje da **što su starije, žene čine veći udeo NEET kategorije.** Naime NEET stopa za mlade žene je za 8,7% viša za žene od 25 do 29 godina. Ukupno 29,7% mladih žena uzrasta od 25 do 29 godina nije bilo zaposleno, nije se školovalo niti se usavršavalo kroz sistem obuka. Isto tako podaci ukazuju da je veća verovatnoća da će mladi ljudi koji žive u **ruralnim područjima** biti u kategoriji NEET u odnosu na mlade ljude koji žive u gradovima¹².

---

11 <https://youthwbt.eu/wp-content/uploads/2020/12/Report-2019-R.pdf>

12 https://www.divac.com/upload/document/poloaj_neet_mladih_u_republii_srbiji_2020.pdf

Mladi i socijalna participacija

Index participacije mladih ukazuje da jedan od ključnih izazova kada su u pitanju mladi iz ranjivih kategorija jeste nedostatak podataka, ne samo u Srbiji već i u svim zemljama Zapadnog Balkana. Pre svega nedostaju podaci koji se odnose na različite podgrupe, karakteristike, specifičnosti i potrebe mladih iz ranjivih grupa, što otvara pitanje kako kreirati adekvatne mere podrške za ove mlade ako nam nedostaju osnovni podaci?

U Srbiji čak **jedna od četiri mlade osobe je u stalnom riziku od siromaštva**, tj. 24,8% mladih. Iako procenat mladih koji su u riziku od siromaštva u poslednjih par godina beleži kontinuirani pad (sa 30% 2016. na 25% 2019. godine) - ovo je i dalje jedan od elemenata koji trajno ugrožava položaj mladih i njihove šanse za napredak, ekonomsku, političku i društvenu nezavisnost.

Ono što je značajno jeste da Srbija ima jednu od najnižih stopa odustajanja od srednjeg obrazovanja (1,5%) u odnosu na druge zemlje u regionu. **Neformalno obrazovanje** koje obuhvata sistem treninga i obuka koje obezbeđuju kako zvanične obrazovne institucije tako i organizacije civilnog društva, jeste jedan od ključnih alata za rad sa mladima (posebno mladima iz ranjivih kategorija) kako bi razvili svoja znanja i veštine. Međutim, podaci pokazuju da mladi iz zemalja Zapadnog Balkana i Turske ne koriste dovoljno dobrobiti neformalnog obrazovanja. **Samo 3% mladih u Srbiji tvrdi da je učestvovalo u obukama i treninzima u okviru neformalnog obrazovanja u poslednje četiri nedelje**, daleko ispod proseka za Evropsku uniju: 10,8%.

Posledice epidemije virusa korona

Epidemija virusa korona je svakako ostavila posledice na mlade ljude. Istraživanje „Život mladih u Srbiji: Uticaj Kovid-19 pandemije“¹³ ukazuje da je veliki broj mladih ostao bez posla zbog mera otpuštanja i ekonomskih posledica virusa korona, dok 42,2% mladih u Srbiji tvrdi da su im se prihodi smanjili tokom vanrednog stanja, a 32,4% mladih tvrdi da su im se prihodi smanjili nakon vanrednog stanja. Čak 76% mladih koji nisu zaposleni i nisu u sistemu obrazovanja i obuka, smatra da je epidemija negativno uticala na njihove šanse za pronalaženje adekvatnog zaposlenja.

Karantini, zatvaranje, socijalna distanca i ostale mere za sprečavanje širenja virusa korona, uticale su na **mentalno zdravlje mladih ljudi u Srbiji**. 24,9% mladih tvrdi da se nije osećalo optimistično u pogledu budućnosti, dok je trećina mladih tvrdila da se osećala potpuno nekorisno tokom trajanja vanrednog stanja u Srbiji. Skoro trećina mladih (28%) tvrdi da se ni u jednom trenutku tokom vanrednog stanja nije osećala relaksirano, dok je 12,5% mladih izjavilo da nije moglo da razmišlja racionalno u ovom periodu.

Preporuke

Zbog slabe zainteresovanosti za procese donošenja odluka i niske uključenosti u društveno-politička zbivanja, mladi nisu primarna tema u političkim programima političkih stranaka – osim u vreme izbora kada se intenzivira borba za svaki glas. U javnom diskursu, regulativi i stvarnim programima vladajućih struktura Zapadnog Balkana, mladi su prioritet samo deklarativno. Ako se i pominju u strategijama, akcionim planovima i dokumentima – praksa i iznete analize pokazuju da oni ostaju upravo to – mrtvo slovo na papiru.

Stručna i široka javnost se mladih seti tek kad se ponove strašne brojke o „odlivu mozgova“, starosti stanovništva ili visokoj stopi kriminala i korupcije u kojoj se zemlje Zapadnog Balkana najčešće nalaze.

Uz razumevanje da se nivo ovih problema i situacija u vezi sa njima razlikuje od zemlje do zemlje, fokus ove analize bila je Srbija s obzirom na dostupnost podataka i mogućnost upoređivanja. Sa tim u vezi, date su preporuke i to u tri ključne oblasti:

- Uključivanje u procese donošenja odluka
- Ekonomska nezavisnost
- Podrška ranjivim grupama mladih

Uključivanje u proces donošenja odluka

Obezbeđivanje boljih uslova **za kvalitetnije uključivanje mladih u proces donošenja odluka** kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou je jedan od uslova za poboljšanje položaja mladih i vidljive promene u praksi. Mladi treba da budu informisani, motivisani i da steknu visok nivo poverenja u sistem i društvo koje im omogućava da samostalno prepoznaju problem koji im je važan, a zatim se angažuju na njegovom rešenju u svojoj lokalnoj zajednici ili na nacionalnom nivou. Osnovni predulsovi za obezbeđivanje većeg učešća mladih jesu:

- **Potrebno je unaprediti informisanost mladih ljudi** o mogućnostima i dobrobitima političke participacije kroz formalno i neformalno obrazovanje, medije, kanale javnog informisanja i edukativno / promotivne kampanje. Mladi treba da znaju da se politička participacija ne završava samo sa aktom glasanja na izborima i da su im na raspolaganju brojni drugi alati i načini da se intenzivnije uključe u društveno-političke tokove.

- **Unaprediti kvalitet i formate edukativnog sadržaja na temu političke participacije** koji se komunicira, prilagoditi ton starosnim kategorijama mladih i koristiti kanale komunikacije koji su im bliski (internet, društvene mreže, aplikacije za instant komunikacije i sl.)
- **Obezbediti sistemske mehanizme** za aktivno uključivanje mladih kao što su: uvođenje kvota za predstavnike mladih u Parlamentu; osnivanje Omladinskog kokusa u Narodnoj skupštini; povećati broj aktivnih kancelarija za mlade na lokalnom nivou; obezbediti konsultacije sa mladima vezano za politike koje se odnose na njih.

Ekonomska nezavisnost mladih

Svakako jedan od glavnih preduslova za formiranje aktivnog društva jeste i ekonomski nezavisna mlada osoba. Pitanje zapošljavanja i veće zapošljivosti mladih jeste jedno od najkompleksnijih izazova i zahteva uspostavljanje mehanizama za saradnju između različitih sektora na svim nivoima (nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom). Shodno tome, prioriteti o ovoj oblasti su:

- Uspostavljanje **bolje saradnje i razmene informacija između sektora koji se bave obrazovanjem, zapošljavanjem i mladima**. Potrebna je intenzivna saradnja institucija iz pomenutih sektora sa organizacijama civilnog društva, odnosno sa **omladinskim organizacijama** koje su upravo zbog svoje fleksibilnosti i načina rada – jedan od ključnih kanala komunikacije i angažovanja mladih ljudi. Saradnja se odnosi na procese kreiranja mera podrške ali i u segmentu primene i praćenja njihovih rezultata. Na lokalnom nivou je potrebno uspostavljanje bolje saradnje između **filijala Nacionalne službe za zapošljavanje, Centara za socijalni rad, škola, Kancelarija za mlade i omladinskih organizacija**. Upravo ulaganjem dodatnih napora u uspostavljanje kvalitetnijeg sistema saradnje obezbeđuje se efektivnije i efikasnije korišćenje postojećih vrlo limitiranih resursa.
- Potrebno je opredeljivanje **finansijskih resursa za aktivne mere zapošljavanja mladih naročito u ruralnim oblastima ili devastiranim lokalnim zajednicama**, ali i za druge mere ekonomskog osnaživanja mladih.
- Potrebno je unaprediti mehanizme za praćenje i evaluaciju primene javnih politika na svim nivoima, efikasnosti mera zapošljavanja i rezultata projekata koje sprovodi država ali i civilni sektor. Ovo će doprineti transparentnosti ali i boljem razumevanju efekata mera koje su primenjivane i / ili testirane, i u kojoj meri su doprinele unapređivanju položaja mladih.

Podrška ranjivim kategorijama mladih ljudi

Različite grupe mladih ljudi iz ranjivih kategorija odlikuju se vrlo raznolikim karakteristikama i potrebama, što zahteva da je postojeće mere i programe potrebno dodatno unaprediti i prilagoditi. Alarmantan broj mladih ljudi u riziku od siromaštva ili u zatvorima, kao i visoka stopa NEET za mlade, navodi na zaključak da je sistematski i sveobuhvatan pristup i podrška mladima u osjetljivim položajima neophodna. Preporuke za ovu oblast slede:

- Potrebno je razviti sistem prikupljanja i obrade podatka o mladima iz ranjivih grupa, kako bi se kreirale nove **mere podrške za specifične osetljive grupe**, uzimajući u obzir rodne razlike ali i druge karakteristike tih grupa.
- Na osnovu prikupljenih podataka razmotriti planiranje i uvođenje novih mera kao što su finansiranje mera za zapošljavanje mladih koji su osobe sa invaliditetom, u ruralnim ili devastiranim oblastima zemlje i sl.
- Intenziviranje podrške u oblasti saniranja posledica epidemije virusa korona kao što su: uvođenje i promocija programa psihološke podrške za ranjive kategorije mladih, socijalne reintegracije mladih i ekonomskog osnaživanja.
- Obezbeđivanje mera podrške i edukacije u periodu tranzicije mladih iz sveta obrazovanja u svet rada, kako bi mladi iz ranjivih kategorija u što skorijem periodu krenuli na programe prakse, stažiranja ili našli prvo zaposlenje.

Analiza je izrađena u okviru projekta „Mladi Balkana za Evropu“ („Regional Youth Compact for Europe“).

Ova analiza je sačinjena uz finansijsku podršku Evropske unije. Njen sadržaj je isključiva odgovornost Fondacije Centar za demokratiju, i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

Mišljenja izražena u ovoj analizi ne predstavljaju nužno stavove Balkanskog fonda za demokratiju, Nemačkog Maršalovog fonda Sjedinjenih Američkih Država, USAID-a ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.